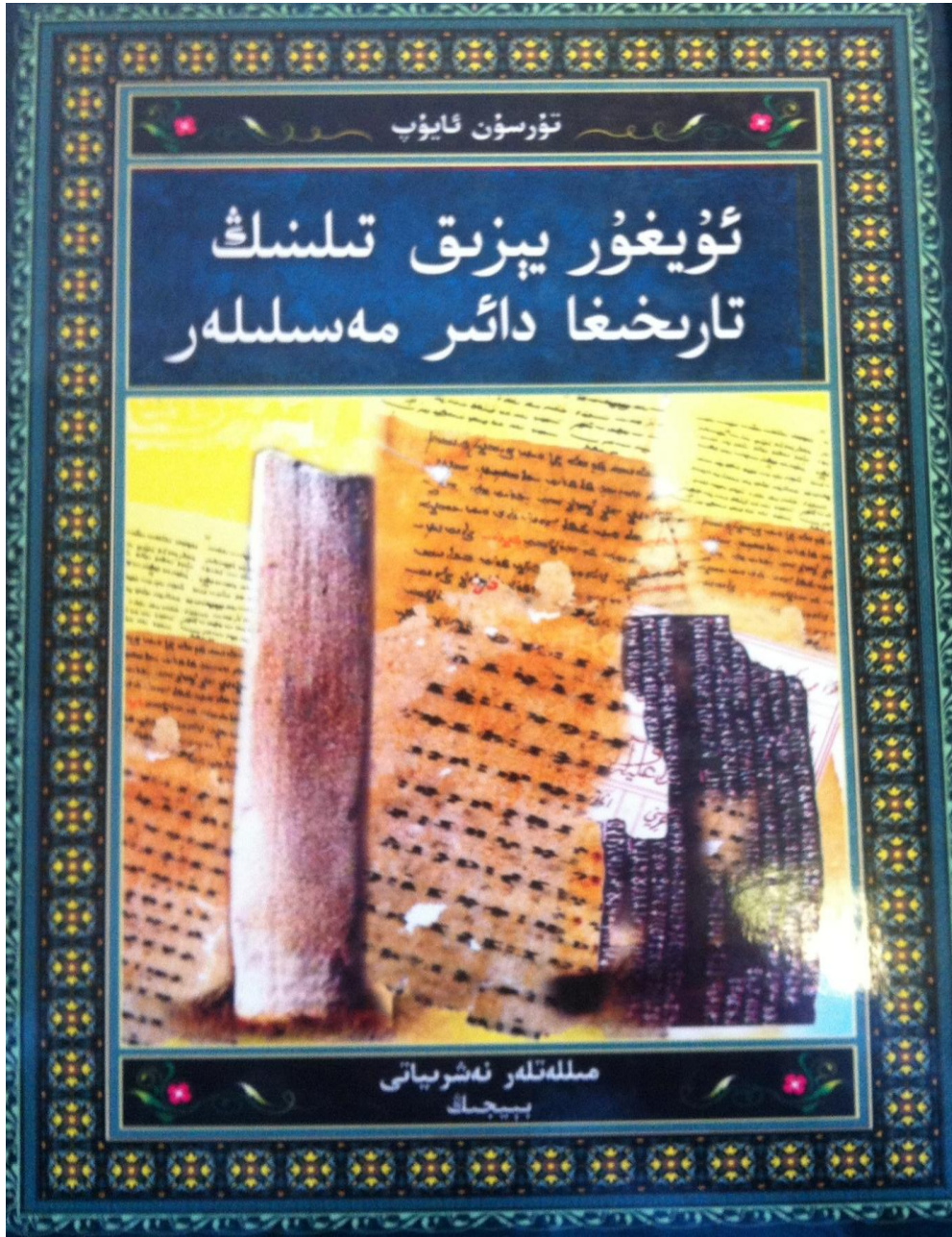

Uluslararası Uyğur Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4, 2014, Sayfa: 185-187.
Xelqara Uyğur Tetqiqati Jorjali, San: 4, 2014, Sehipe: 185-187.
International Journal of Uyghur Studies, Volume: 4, 2014, Page: 185-187.

Tursun AYUP, Uyğur Yeziq Tiliniñ Tarixiğa Dair Mesililer, Milletler Neşriyatı, Pekin 2013, 464 s.

*Neşe *HARBALIOĞLU*

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Nevşehir-TÜRKİYE, E-posta: neseerenoglu@nevsehir.edu.tr.

Çin Türkolojisinin ünlü araştırmacılarından Tursun Ayup, 1980 yılında Geng Shi-min ile hazırladığı “Oğuzname”; Prof. Hamit Tömür ile hazırladığı “Etebetü'l-Hekayık” (Atabetü'l Hakayık) adlı çalışmasıyla Türkoloji dünyasına adını duyurmuştur. 2001 yılında Şincañ Halk Neşriyatı tarafından yayımlanan *Qedimki Uyğur Til-Yeziqidiki Altun Yaruq* (Eski Uygurcadaki Altun Yaruk) da araştırmacının önemli çalışmaları arasındadır.

Milletler Neşriyatı tarafından 2013'te Pekin'de yayımlanan *Uyğur Yeziq Tiliniñ Tarixiğa Dair Mesililer* adlı kitap Tursun Ayup'un çeşitli dergilerde yayımlanmış makalelerinden oluşturulmuştur. Vefatının 10. yılı münasebetiyle yayımlanan bu kitapta araştırmacıya ait 17 makale bulunmaktadır. Kitabın başında Merkezi Milletler Üniversitesi öğretim üyesi Erkin Ariz'in Tursun Ayup'un bilimsel çalışmaları hakkındaki değerlendirme yazısı yer almaktadır. Kitaba alınan makalelerin başlıkları aşağıdaki gibidir:

1. *Uyğur Yeziq Tili Tarixini Devirlerge Bölüşniñ Ölçimi Toğrisida* (Uygur Yazı Dili Tarihini Dönemlere Ayırma Kriteri Üzerine).
2. *Uyğur Yeziq Tiliniñ Tereqqiyatidiki Asasliq Özgirişler ve Ularniñ Sevebliri Toğrisida* (Uygur Yazı Dilinin Gelişimindeki Temel Değişimler ve Bunların Nedenleri Üzerine).
3. *“Kaşger Tili” Toğrisida Mulahize* (“Kaşgar Dili” Üzerine Mülahaza).
4. *Qedimki Uyğur Yazma Yadikarlıqliri Heqqide Qisqıçe Çüşence* (Eski Uygur Yazılı Abideler Hakkında Kısaca Açıklama).
5. *Qedimki Uyğur Yeziqidiki Yazma Yadikarlıqlarğa Dair Tetqiqatlar ve Uniñ Tereqqiyatiğa Nezer* (Eski Uygur Yazısındaki Yazılı Abidelerle İlgili Araştırmalar ve Gelişmelere Bir Bakış).
6. *Qedimki Uyğur Yazma Yadikarlıqliridin “Tonyuquq Meñgü Teşi”ni Qisqıçe Tonuşturuş* (Eski Uygur Yazılı Abidelerinden “Tonyukuk Yazıtı” Hakkında Kısaca Tanıtma).
7. *Qedimki Uyğur Til-Yeziqidiki “Altun Yaruq” Toğrisida* (Eski Uygurca “Altun Yaruk” Üzerine).
8. *Qedimki Uyğur Til-Yeziqidiki “Altun Yaruq”niñ Toqquzinçi Tüplem Yigirme Tötinçi Böliki Heqqide* (Eski Uygurca “Altun Yaruk”un Dokuzuncu Cilt, Yirmi Dördüncü Bölümü Üzerine).
9. *Qedimki Türk Yeziqidiki Yazma Yadikarlıqlar Tilidiki Qoşma Cümle Tipliriğa Tehlil* (Eski Türk Yazıtlarının Dilindeki Bileşik Cümle Tiplerinin Tahlili).
10. *İdikut Padişahliqi Devridiki Şe'irlardin Nemuniler* (İdikut Hanlığı Dönemindeki Şiirlerden Örnekler).
11. *Qedimki Uyğurlarniñ Tarixi Dastani “Oğuzname” Heqqide* (Eski Uygurların Tarihi Destanı “Oğuzname” Üzerine).
12. *Edib Ehmed Binni Mehmud Yükneginiñ “Etebetul Heqayiq” Namliq Şiiriy Esiri Heqqide* (Edib Ahmet İbn Mahmud Yükneki'nin “Atabetü'l Hakayık” Adlı Nazım Eseri Üzerine).
13. *Ottura Asiyadiki Uyğur Til-Yeziqi* (Orta Asyadaki Uygur Dili ve Yazısı).
14. *Uyğur Tilidiki Başqa Tillardin Qobul Qilingan Sözlerni Qandaq Perqlendürüş Kerek* (Uygurcadaki Alıntılar Nasıl Tefrik Edilmeli).

15. *Uygur Tilida Yeñi Uqumlarni İpadileşniñ Usuli ve Prinsipliri Toğrisida Mulahize* (Uygurcada Yeni Kavramları İfade Etmenin Yöntemi ve İlkeleri Hakkında Mülahaza).
16. *Uygur Tilidiki “Demek” Pe’ili Toğrisidiki Deslepki Mulahize* (Uygurcadaki “Demek” Fiili Hakkında İlk Mülahaza).
17. *Cuñgodiki Türkiy Tillar Tetqiqatiniñ Yeşinqi 20 Yilliq Tereqqiyati* (Çin’deki Türkoloji Araştırmalarının Son 20 Yıllık Gelişimi).

Bu makalelerden ‘*Kaşger Tili*’ *Toğrisida Mulahize* ile *Uygur Yeziq Tili Tarixini Devirlerge Bölüşniñ Ölçimi Toğrisida* başlıklı makale yankı uyandırmıştır. 1984 yılında *Til ve Terjime* dergisinin 4. sayısında basılan “*Kaşger Tili*” *Toğrisida Mulahize* adlı makalede Atabetü’l Hakayık’ın 15. yüzyıla ait bir nüshasındaki *Kaşgar dili* ifadesinden hareketle, Kaşgarlı Mahmud’un Divanü Lügati’t-Türk adlı eserindeki *Hakaniye dili*, Beşbalıklı tercüman Sinkusalı Tutun’un ifade ettiği *Türk Uygur dili* ile olan ilişkisini araştırmıştır. Karşılaştırmalı yöntemle yaptığı bu araştırmanın sonucunda *Atabetü’l Hakayık* adlı eserin iddia edildiği gibi Oğuz-Kıpçak lehçesiyle değil, Uygur-Karluk lehçesi temelindeki ortak yazı dili olan Kaşgar dili ile yazıldığını, Kaşgar dilinin eski Uygur dilinin doğrudan devamı olduğunu belirtmiştir. 2000 yılında *Til ve Terjime* dergisinin 5. sayısında yayımlanan *Uygur Yeziq Tili Tarixini Devirlerge Bölüşniñ Ölçimi Toğrisida* adlı makalesinde ise önce yabancı Türkologların Türk lehçeleri ile ilgili tasnif çalışmalarını değerlendirmiş, tasnif çalışmalarında görülen problemleri tespit etmiş, ardından kendi görüşlerini ortaya koymuştur. Ayup’a göre, Uygur dili eski Türk-Uygur dili dönemi (5. yüzyıldan 9. yüzyıla kadar olan dönem), Orta Çağ Uygur dili dönemi (9. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar olan dönem), Yakın Çağ Uygur dili, yani Çağatay Uygur dili dönemi (14. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar olan dönem) ve Çağdaş Uygur dili dönemi olmak üzere dört döneme ayrılmaktadır.

Kitabın sonunda Tursun Ayup’un kaleme aldığı biyografisi ve arkadaşlarının onunla ilgili anılarına yer verilmiştir.